

Autoritás és hivatásválasztás

Az autoriter beállítódás vizsgálata egyetemisták között

Az autoritás (1) kérdése átszövi lelki, kapcsolati (szociális) életünk egészét, és viselkedésünk egyik irányítója. (2) Az autoritásra való igény elemi. A gyermekeknek szükségük van autoritásokra, akik vezetik őket és biztonságot nyújtanak nekik. A felnőttek a felnőtt-szerep jelentős kívánalmának tesznek eleget, amikor autoritásként lépnek föl; ez valójában egyik formája lehet a másik iránti érdeklődés kifejezésének.

Az autoritás utáni igény olyan méreteket ölthet, hogy inkább feladjuk szabadságunkat, mert annyira vágyunk arra, hogy valaki törődjön velünk és védjen minket. Azt hisszük, egyéni és társadalmi életünk stabilitását egy tekintéllyel rendelkező személy vagy rendszer biztosíthatja számunkra leginkább. Az autoritás főképp a függőségre hajló személyiség számára szolgálhat támaszul. Átveheti például az alárendelt személy felelősségének egy részét, vagy vigasztalhatja olyan veszteségben, melynek feldolgozására az ehhez fel nem nőtt személyiség nem vállalkozik. Ez a működésmód azonban nemcsak támaszt ad, hanem újra és újra csalódásba is torkollik, mivel nem tudja a függőségben élő személy minden elvárását kielégíteni., ezért is olyan nehéz tetten érni és definiálni mindazt, ami az autoritás lényege. Az már egy újabb fejezet, hogy maga a csalódás megóvhat minket attól, hogy ne váljunk az elkápráztató trükkök áldozatává, és megőrizzük szabadságunkat.

Az autoritáshoz való szoros kötődés félelmet is kiválthat, hiszen egyrészt ez a forma megszűnhet, a támasz elveszhet, másrészt maga az autoritás is befolyásolhatja, fenyegetheti szabadságunkat. A tekintéllyel szemben érzett félelmet az is kiválthatja, hogy az autoritást birtokló személy nem az alárendelt javára fordítja energiáját, mely autoritást kölcsönöz neki, hanem pusztán arra, hogy másokon uralkodjon és korlátozza őket. Főképp az olyan autoritás kelt félelmet, aki teljes egészében a destruktív cselekvés szolgálatába állítja az emberek feletti hatalmát. Milyen erő az, amelyet egy demagóg ember, egy destruktív szülő vagy egy destruktív pedagógus, pap esetében érzünk? Az ilyen emberben szembeötlő a magabiztosság és a fölényes ítélőképesség, melyet a fegyelmezés és félelemkeltés eszközeül használ fel.

Az autoritás és az agresszió, düh összefüggése

Ahhoz, hogy világosabban lássunk az autoritással összefüggő kérdésekben, differenciáltan kell újragondolni a düh, a harag, az agresszió, az önérvényesítés, a gyűlölet, az ellenségesség, az erőszak fogalmait anélkül, hogy automatikusan hozzájuk kapcsolnánk a destrukció, a harc vagy a pusztítás fogalmait is. A pontos megkülönböztetés különösen a düh és agresszió tekintetében fontos: a düh ugyanis egy érzést, az agresszió ellenben egy viselkedést jelöl, mely a düh érzésével együtt, de nélküle is felléphet.

Ritkán gondolunk arra, hogy az agresszió összekapcsolódhat valamely pozitív szándékkal is, hogy saját erőnk és hatalmunk bevetésével állítsunk helyre egy kapcsolatot, kifejezzünk vagy esetleg jóvá tegyünk egy sérülést, elhárítsunk egy támadást. Inkább az a fajta agresszió áll figyelmünk középpontjában, melynek célja a másiknak ártás, a másik megsértése, kínzása, esetleg megsemmisítése. Ez a fajta agresszió valóban az erőszakkal és a destruktivitással hozható kapcsolatba, csökkentése és elkerülése az együttélés minden formája szempontjából fontos. Ez utóbbi értelmezéssel gyakran találkozunk a tudományos szakirodalomban, de a keresztény nevelési felfogásban is. Ilyenkor arra kell felhívni a figyelmet, hogy az agresszió-kerülés és annak elfojtása helyett alternatívaként a düh és agresszió pozitív hatású formáit állítsuk, melyek az egyén kibontakozását, a konfliktusmegoldást és a továbblépést segítik elő.

A pszichológiai elméletek már *Freud* óta jelentős figyelmet szenteltek az agresszióknak, eredetén kívül a személyiség alakításában betöltött pozitív szerepét is vizsgálták. Először a szexuális ösztön részeként vagy azzal keveredve bukkant fel az agresszió, majd ezt pontosítva (*Spitz*, 1953) arra a következtetésre jutott, hogy az agresszív ösztön a libidinózus ösztönnek kölcsönöz energiát. Az agresszió így annak feltételévé válik, hogy képesek legyünk szeretetre, odafordulásra és közelségre, és nagy jelentősége van a tárgykapcsolatok létrehozására irányuló képesség kialakulásában is.

Az agresszió fejlődéslélektani jelentősége a leválás és az individuáció (3) magyarázatakor is megmutatkozik. A függőség és az autonómiára törekvés tartós feszültségében az agresszió olyan impulzus, mely elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyermek ne rekedjen meg a függőség állapotában. A düh az elválásért való érzését reprezentálja és hozzájárul az ennek a nem-éntől történő megkülönböztetéséhez.

Bowlby (1973) a „remény dühét” és a „kétségbeesés dühét” különbözteti meg főképp az elválás, valamint a szorongás és a düh összefüggésében. Mindkettőnek megvan a saját szerepe. Az első a kapcsolat megszilárdítását szolgálja, a második azonban bosszúvágy, mely a tartós vagy többszöri elválás miatt átélt kiszolgáltatottság érzésén nő fel, melyből destruktív gyűlölet fejlődik ki.

A segítő hivatásúak autoritáskapcsolatai

A segítő hivatásúak (szociális munkás, tanár, lelkész, orvos) aszimmetrikus kapcsolatokban végzik munkájukat és fejtik ki hatásukat. Ahhoz, hogy egyre jobban kiküszöbölhessük – *Bálint Mihály* kifejezésével élve – a „segítő személyisége mint gyógyszer” káros mellékhatásait, egyre tudatosabbá szükséges tenni a hatalomhoz, autoritáshoz való viszonyulást.

Vizsgálódásunk célja nem – mintegy hátsó szándéktól vezetett – a segítés esetleges neurotikus motivációjának leleplezése. Arra törekszünk, hogy tisztábban lássuk a veszélyezettett segítőik terheit és segítő szándékkal eloszlássuk a működésükkel kapcsolatos kártékony mítoszokat.

A segítők egyik ismert lelki zavara a segítő szindróma. (*Schmidbauer*, 1977) Ez személyiségrésszé vált képtelenség arra, hogy saját érzéseiket, szükségleteiket kifejezzék, hogy kölcsönösséget éljenek meg kapcsolataikban, hogy bevallják gyengeségüket, segítségre szorulásukat, érzelmi problémáikat. (4) Létrejöttében a korai gyerekkor nem tudatos narcisztikus sérülései játszanak szerepet. Ilyenek azok az erős szülői elutasítások, melyeknél a gyermeket nem meglevő személyes érzései és tulajdonságai, hanem azon viselkedése miatt szeretik, mellyel a vonatkoztatási személy idealizált elképzeléseihez alkalmazkodott. (5) Ezt a negatív megtapasztalást az önértékelésnek a mindenhatóság- és a tehetetlenségérzés közötti állandó ingadozása kíséri.

A gyermek egyik korai élménye a találkozás az autoritással és a hatalommal. Normális esetben ez a szülővel fennálló kiegyensúlyozott kapcsolat része, melyben a szülői pozícióból következő formális autoritás és a gyermek által elismert, szülői képességeken

alapuló informális autoritás integrálódik (nevezhető érett autoritásnak – *Popitz*, 1981). Nem ritka azonban, hogy a formális autoritás jut túlsúlyra, és a kapcsolatban a szülő autoriter személyiségvonásai kapnak meghatározó szerepet. Az ilyen felnőtt a neki alárendeltekkel keményen, olykor kegyetlenül bánik (miközben előljáróinak kívánságait készségesen teljesíti). A nevelés az utasítás, bosszúság, pesszimizmus, domináló büntetésosztás negatív érzelmi légkörében zajlik, ahol a gyerek nem spontán módon igazodik a szülők kéréseihez, hanem kényszerűen teszi meg azt, amit a tekintélyszemélyek követelnek tőle.

A gyermeki vágy és az autoritás összeütközése kiszolgáltatott helyzetbe hozza a gyengébbet, mivel a korai fejlődés idején a gyermek még kevésbé képes semlegesíteni ezt a hatalmi túlsúlyt. Konfliktust okoz, ha önmaga és egy „jelentős másik” (a szülő) vágyai állnak szemben egymással. (*Kernberg*, 1988) Ennek kínján a gyermek sokféle módon megkísérelhet úrrá lenni. Egyik lehetőség, hogy mereven azonosul a szülő szigorú felettes-énjével és elhárítja, elzárja saját segítségre szorulásának érzéseit. (6) Felnőttként aztán sokszor saját rovására is másoknak segít, egészen az önkárosításig. A másik védekezési mód, hogy lehasított, izolált vágyait önálló életre kényszeríti, a személyiségfejlődésből is kirekeszti. Ennek az elhárításnak a nyomát a felnőtt segítő személy kettős magatartásának egymás mellett élése jelzi: az egyik viszonyulás egy vágynak (a kliens vágyának) megmutatkozását segíti, a másik pedig éppen a vágyak (tudniillik a segítő vágyainak) legitimitását kérdőjelezi meg, sőt egy azokkal ellentétes, kompromisszum nélküli tendenciát fejez ki. (*Freud*, 1941) A kétféle tendencia, miközben keresztezi egymást, szinte érintetlenül hagyja egymást.

Így amíg a klienssel kapcsolatos magatartása odaforduló, elfogadó és toleráns, önmagánál nem fogadja el, hogy segítségre szorul, nem fordít időt önmagára. Megfigyelésen alapuló hipotézisünk, hogy ez a szigorú elvárásrendszer nem csupán magára a segítőre terjed ki, hanem a vele szoros érzelmi kapcsolatban élőkre is. A családon belüli kommunikáció visszatérő motívuma: „ne kérj tőlem semmit, mert másoknak kell segítenem”.

Az egyetemisták körében végzett kutatás

A függőségi viszony és a hatalomgyakorlás, autoritás mértékének megfigyelése és összevetése egy korábbi vizsgálatunkban a mentálhigiénés képzést végzetteknel és önszegtő csoportoknál, illetve sportolóknál történt meg. Egy évvel ezelőtt kiterjesztettük ezt a vizsgálódást főiskolás és egyetemista fiatalok szélesebb körére, szándékolatlan a szakok változatosabb palettájával. Előzetes feltételezésünk szerint a vizsgálni kívánt réteg életkoránál és társadalmi helyzeténél fogva kevésbé mutat autoriter jegyeket, mint a „nagy átlag”, ezért különösen érdekes, hogy egyáltalán ki lehet-e mutatni a válaszaikból valamiféle tendenciákat.

A felmérés háttere

A kérdőív kiinduló pontja az *Adorno* által alkalmazott F-skála 50. sz. állítására épül: „A legfontosabb, amit egy gyereknek meg kell tanulnia, az az engedelmesség.” (*Adorno*, 1999) (7) *Adorno* és munkatársai sok egyéb kérdéssel együtt ezt a kérdést is az emberekben rejtőző, feltételezett „antidemokratikus potenciál” felderítése érdekében tették fel. Ez az irányultság okozója a viselkedésmódra jellemző autoriter, azaz tekintélyelvű személyiségvonásoknak. Ez olyan jellemszerkezetre utal, „amely a saját intencióit, elképzeléseit, vágyait, akaratát mindig a feljebbvalókhöz próbálja igazítani”. (*Weiss*, 2000)

Az adorno-i kutatási céltól eltérően a kérdést – és több hasonló kérdést is – azért tettük fel egyetemistáknak, hogy következtetéseket vonhassunk le főképp a segítő foglalkozásúak működésmódjáról. Feltételezésünk szerint ugyanis a vizsgált személyekben létezik

egy olyan pszichológiai szükségletekre épülő „potenciál”, mely következménye és egyben mozgatója is viselkedésmódjuknak. (Erős, 2001)

Korábbi vizsgálataink arra mutattak rá, hogy különböző hivatásúak és más-más célból szerveződött csoportok szignifikánsan különböznek egymástól tekintélyelvűségük mértékében. Az önszorgító csoportok tagjai vagy a sportolók például autoriterek, mint a segítő foglalkozásúak. (Csáky-Pallavicini – Tomcsányi – Mesterházy. – Bucholczné Szombathy, 2000) Ez a tény további kérdéseket vet fel, melyekre még csupán hipotéziseink lehetnek:

- a személyiségstruktúra játszik-e szerepet a hivatás megválasztásában, vagy
- a hivatás tanulása, gyakorlása változtatja-e meg az autoriter személyiséget?

Az adorno elképzelés ezt a struktúrát felvilágosítással, neveléssel vélte megváltoztathatónak. Tudatában kell azonban lenni annak, hogy az autoritás kétféleképpen jelenhet meg: racionálisan, egyfelől az alárendelt ember támogatásaképpen, amikor alá- és fölérendeltnél egy közös cél van, másfelől irracionálisan, ahol a fölérendelt célját az erőszak segítségével lehet megvalósítani. (8)

A kérdőív és a felmérés

A kérdőív kitöltőinek 23 megállapítással való azonosulásuk mértékét kellett egy-egy ötfokú skálán bejelölniük. (9) Kérdőívünkön a már említett adorno „alapkérdést” (A legfontosabb, amit egy gyereknek meg kell tanulnia, az az engedelmesség) további három, hasonló szellemben megfogalmazott állítással egészítettük ki, majd később azt tudakoltuk, hogy a válaszadó véleménye szerint mi volt a véleménye édesapjának (apai nevelőjének), illetve édesanyjának (anyai nevelőjének) ugyanezekről a megállapításokról abban az időben, amikor maga a kérdezett még kisgyerek volt.

Arra vonatkozó kérdések is szerepeltek, hogy önmagával, illetve a hozzá érzelmileg közel állókkal szemben szigorúbbak-e a megkérdezett elvárásai, mint másokkal szemben? Végül több kérdést tettünk fel egyrészt arról, hogy szigorítaná-e a társadalmi együttélési szabályokat, másrészt mennyire azonosul néhány autoriter hangvételű megállapítással a vezetésre vagy a nevelésre vonatkozóan.

Az autoritásvizsgálati kérdőívet – több más teszttel együtt – 349 nappali tagozatos egyetemista és főiskolás töltötte ki 2002 elején. Anonimitást biztosítva több szociológiai jellemzőt is megkérdeztünk a válaszadóktól, akiknek valamivel több mint egyharmada járt vidéki felsőoktatási intézménybe. Ha a tanulmányi terület szempontjából nem is volt teljesen reprezentatív a mintavételezés, de törekedtünk a széleskörűsége, illetve igyekeztünk a segítő foglalkozású hivatásra készülők nagyobb számban bevonni a felmérésbe. Szakterület szerint csoportosítva a válaszadókat 6 olyan csoportunk volt, amelybe harmincnál több válaszadó tartozott: bölcsész (79), egészségügyi (33), műszaki (53), szociális munkás (44), teológus (52) és testnevelő (40).

Elemzéseinkhez a kérdőíven megadott állításokat csoportosítottuk, és a továbbiakban „saját vélemény”-en az Adornótól átvett és hozzácsatolt 3 állítással való egyetértés kifejezésére adott pontszámok összegét, a vélelmezett „apai/anyai (illetve összevontan: szülői) vélemény”-en a párhuzamos 4-4 (illetve összevontan 8) pontszám összegét, „társadalmi helyzetek megítélésé”-n az ebben a témában megfogalmazott 8 állítás pontszámának összegét értjük. A bennünket elsősorban érdeklő kérdésekkel való foglalkozás előtt megvizsgáltuk az állításcsoportok belső konzisztenciáját. Ha az erre vonatkozó vizsgálat eredményei nem is mutattak tökéletes összhangot a válaszokban, de nem utaltak olyan divergenciára sem, ami megkérdőjelezné az eredményeknek az említett állításcsoportok szerinti értelmezhetőségét. A válaszadók a szüleik feltételezett véleményéről adták a legkövetkezetesebb véleményt. (10)

A vizsgálat eredményeiből

A különféle csoportok autoritásának összehasonlítása

Varianciaanalízist végeztünk annak megvizsgálására, hogy az állításokból kialakított autoritás-pontszámokra („saját vélemény”, „társadalmi helyzetek megítélése”, illetve „vélelmezett szülői vélemény”) hatással van-e a nem, a szak, az állandó lakóhely, a tényleges lakóhely, az apa végzettsége, az anya végzettsége, valamint a vallásosság mint független változó. Az eredmények azt mutatták, hogy a szak, az állandó lakóhely és a vallásosság befolyásolja szignifikánsan a saját autoritás-pontszámokat (a „saját vélemény”-t és a „társadalmi helyzetek megítélése”-t), vagyis e szempontok szerint valamely csoportok átlagpontszámai szignifikánsan eltérnek. (11) A szülőknek tulajdonított vélemény pontszáma a vizsgált tényezők közül csak a vallásosságtól (tehát a válaszadó vallásosságától!) függött szignifikánsan ($p=0.034$).

A „saját vélemény”-t leíró autoritás-pontszámok alapstatisztikáit tartalmazza a három kiemelt szempont szerinti csoportokban az 1–3. táblázat.

1. táblázat. A saját vélemény pontszámának alapstatisztikái a szakok szerinti csoportokban

	Saját vélemény (1–4. pontszám összege)		
	Elemzés	Átlag	Szórás
Egészségügyi	31	12,27	3,22
Műszaki	53	12,32	2,91
Bölcsész	79	10,27	2,97
Szociális Munkás	44	10,84	2,84
Teológus	52	12,73	3,05
Testnevelő	40	12,79	3,21

Az 1. táblázatból kiolvasható, hogy a szakok esetében a testnevelők és a teológusok adták a legmagasabb átlagpontszámokat, vagyis ők a leginkább autoriterek. Nem sokkal maradtak el mögöttük a műszakosok és az egészségügyiek, viszont lényegesen alacsonyabb a szociális munkások és a bölcsészek pontszáma. A páronkénti összehasonlítás azt mutatja, hogy e két utóbbi szakra járók térnek el szignifikánsan a másik négytől; e kettő között nincs, illetve a másik négy között sincs szignifikáns különbség. (12)

2. táblázat. A saját vélemény pontszámának alapstatisztikái az állandó lakóhely szerinti csoportokban

	Saját vélemény (1–4. pontszám összege)		
	Elemzés	Átlag	Szórás
Budapest	104	10,78	3,19
Város	161	12,15	3,09
Község	83	11,68	3,04

3. táblázat. A saját vélemény pontszámának alapstatisztikái a vallásosság szerinti csoportokban

	Saját vélemény (1–4. pontszám összege)		
	Elemzés	Átlag	Szórás
„Az egyház tanítását követem”	111	12,36	3,01
„Vallásos vagyok a magam módján”	129	11,43	3,04
„Nem tudom megmondani”	24	12,04	3,36
„Nem vagyok vallásos”	60	10,57	2,91
„A vallásnak nincs igaza”	17	10,88	3,84

Az állandó lakóhely csoportjai közül Budapest adja a legalacsonyabb pontszámot, de számunkra meglepő módon az egyéb városok – és nem a községek – adják a legmagasabbat, bár a városok és a községek között nincs szignifikáns különbség. Budapest és a városok között szignifikáns az eltérés, Budapest és a községek között majdnem szignifikáns.

A vallásosság szerinti csoportok közül a nem vallásosok adják a legalacsonyabb és az egyházián vallásosak a legmagasabb pontszámokat. A páronkénti összehasonlítás ezt a legnagyobb különbséget mutatta egyértelműen szignifikánsnak ($p=0.000$). A többi közül 0.05-os szinten csak az egyházián és a maguk módján vallásosak közötti különbség szignifikáns! (13)

A fenti szignifikanciaszintek a szempontok külön vizsgálatából, úgynevezett egyszempontos varianciaanalízisekből adódnak. Ha a szakot, az állandó lakóhelyet és a vallásosságot egy úgynevezett többszempontos modellbe építjük be, ahol megengedett a kölcsönhatás is, akkor csak a szak és a vallásosság ad szignifikáns eredményt! A modell alapján számolt korrigált középértékekből a szakok közötti különbségek közül ugyanazok lesznek szignifikánsak itt is, mint a fentiekben, de a vallásosság esetén mást kapunk: az egyházián vallásosak eltérnek az összes többitől, akik között viszont nincs szignifikáns különbség!

4. táblázat. A vélelmezett szülői vélemény pontszámának alapstatisztikái a válaszolók vallásosság szerinti csoportjaiban

	Szülői vélemény (8–15. pontszám összege)		
	Elemszám	Átlag	Szórás
„Az egyház tanítását követem”	111	26,44	6,59
„Vallásos vagyok a magam módján”	129	25,59	6,48
„Nem tudom megmondani”	24	24,00	5,34
„Nem vagyok vallásos”	60	23,32	6,25
„A vallásnak nincs igaza”	17	26,00	6,16

A vélelmezett szülői pontszámoknak a válaszadó vallásosságával való összefüggését vizsgálva azt kapjuk, hogy az „egyházián vallásos”-akat kis különbséggel – némi meglepetésre – az „ateista nem vallásos”-ak követik, a legalacsonyabb átlagpontszámot pedig a nem vallásosok adják. (4. táblázat) Szignifikáns eltérés ez utóbbi csoport és az egyházián, illetve a maguk módján vallásosak között van.

Összefüggések a kérdéscsoportokra adott válaszok között

Az 5. táblázat mutatja, hogy a saját vélemény szignifikáns összefüggésben van a szülőknek tulajdonított véleményekkel ($p = 0,000$). (14) A kapcsolat minden esetben pozitív, vagyis a szüleiknek magas pontszámot adó gyerekek is várhatóan inkább magas pontszámúak lesznek.

5. táblázat. Korrelációs együtthatók a szülőknek tulajdonított vélemény és a saját vélemény között

	Minta-elemszám	Korrelációs együttható
Szülő-gyerek	339	0,530
Szülő-fiú	165	0,517
Szülő-lány	172	0,544

A szülői pontszám helyett külön-külön a vélelmezett apai és az anyai pontszámmal is kiszámítottuk a fenti korrelációkat, és a táblázatban megadottnál valamivel alacsonyabb, 0.433 és 0.520 közötti értékeket kaptunk. A legmagasabb értéket az „anya-lány” relációban kaptuk, mint ahogy az 5. táblázatban is a „szülő-lány” kapcsolatnál, de az együtthatók között nincs lényeges különbség, a kis eltérések miatt ezekből mély következtetéseket levonni nem lehet.

6. táblázat. Korrelációs együtthatók a szülőknek tulajdonított vélemény és a saját vélemény között a szakok szerinti csoportokban

	Minta-elemszám	Korrelációs együttható
Bölcsész	78	0,532
Egészségügyi	29	0,566
Műszaki	53	0,375
Szociális munkás	43	0,440
Teológus	50	0,623
Testnevelő	39	0,595

Amennyiben a tanulmányi terület szerinti csoportokban vizsgáljuk a vélelmezett szülői és saját vélemény közötti kapcsolat szorosságát, akkor a 6. táblázatban megadott korrelációs együtthatókat kapjuk. Ezek azt mutatják, hogy a két legmagasabb pontszámot adó csoport, a teológusok és a testnevelők esetén a legszorosabb a kapcsolat a szülői pontszámmal, de a többi csoportnál már változik a helyzet. A legkisebb átlagos saját pontszámot adó bölcsészeknél például viszonylag szoros a szülői pontszámmal az összefüggés, de ez inkább az „együttesen alacsony” saját és vélelmezett szülői pontszámoknak köszönhető.

A saját vélemény pontszámát tételesen is összehasonlítottuk az apának és az anyának tulajdonított vélemények pontszámával is. Mint már említettük, ugyanarról a négy-négy állításról kellett a válaszadónak véleményt mondania először a saját nevében, majd arról kellett nyilatkoznia, hogy vajon az apja, anyja hogyan vélekedett ugyanerről. Az apai és az anyai pontszám is kb. a válaszadók felénél volt magasabb a saját pontszámnál, de az egyetemista korosztálytól vártakkal ellentétben meglepően nagy arányban fordult elő a fordított eset is: a válaszadók 31 százalékánál haladta meg a saját pontszám az apait és 34 százalékánál az anyait.

A társadalmi helyzetek megítélése és a saját vélemény között 0.530, a társadalmi helyzetek megítélése és a szülői vélemény között 0.400 a korreláció. Ha egyesével vizsgáljuk a társadalmi helyzetekre vonatkozó állítások pontszámait a saját vélemény függvényében, akkor a legszorosabb összefüggést az „Ahol nincs szigorú elvárás, ott nincs fejlődés.” állítás esetén kapjuk ($r=0.493$), ami nem meglepő, hiszen a saját véleményben is (gyermeki) fejlődéssel kapcsolatos állítások szerepelnek.

A saját, illetve a vélelmezett szülői pontszám alapján kialakított csoportok vizsgálata

A saját és a szülői pontszámok alapján a válaszadókat csoportokba soroltuk. A csoportok képzésénél kihagytuk azokat, akiknek akár a saját, akár a szülei nevében adott pontszáma nagyon átlagos volt (kb. a nagyság szerint rendezett adatok „középső negyedét” mindkét esetben – ezek között persze átfedés van, ezért megmaradt a válaszadók több mint fele). A négy kialakított csoport:

- alacsony-alacsony = a saját és a vélelmezett szülői pontszám is alacsony;
- alacsony-magas = a saját pontszám alacsony, a vélelmezett szülői pontszám magas;
- magas-alacsony = a saját pontszám magas, a vélelmezett szülői pontszám alacsony;
- magas-magas = a saját és a vélelmezett szülői pontszám is magas.

Az így kapott csoportokban markánsabb az „alacsony”, illetve „magas” pontszám jelentése, mint az átlag körülükénél.

Az elvárásokkal kapcsolatos mindhárom kérdésnél („Magammal szemben ... / A hozzám érzelmileg közelebb állókkal szemben ... / A családom úgy látja, hogy velük szemben általában szigorúbbak az elvárásaim, mint másokkal szemben.”) az „alacsony-alacsony” csoport adta a legkisebb átlagértéket. Tehát ahol a saját és a szülői pontszámok is alacsonyak, ott áll fenn legkevésbé, hogy a válaszadó elvárásai saját magával, illetve a hozzá érzelmileg közelállókkal szemben szigorúbbak lennének, mint másokkal szemben. A saját magukkal szembeni elvárások esetén a „magas-alacsony” csoport adta a legma-

gasabb átlagot, ami nem meglepő: ha a szüleik alacsony pontszámával szemben magas pontszámokat adtak az autoritást mérő, neveléshez kapcsolódó állításokra, akkor természetes, hogy magukkal szemben is magasak az elvárásaik. E két csoport eltérése szignifikáns. (15)

A családdal szembeni elvárásokhoz tartozó két állítás esetén az „alacsony-magas” csoportnál volt a legnagyobb átlagérték. Ez az eredmény az előzőnél kevésbé egyértelműen magyarázható, különösen ott, ahol a család véleményéről van szó. Az „alacsony-alacsony” csoport mindenestre mindkét esetben szignifikánsan eltért az „alacsony-magas”, illetve a „magas-magas”, vagyis mindkét „magas” vélelmezett szülői pontszámot adó csoporttól.

Ha az összeállított csoportokat összevetjük a szakokkal, illetve a vallásossággal, akkor a kereszt táblázatokból azt kapjuk, hogy a vizsgált csoportokon belül a bölcsészek, illetve a nem vallásosak több mint a fele tartozik az „alacsony-alacsony” csoportba. Az egészségügyiek, a teológusok és a testnevelők több mint fele, illetve az egyházasian és a maguk módján vallásosak fele tartozik a „magas-magas” csoportba.

Az elemzések során külön kívántuk vizsgálni azokat a csoportokat, amelyek a szülő-kétől eltérő autoritásértékeket adó válaszadók közül álltak. Az „alacsony-magas”, illetve a „magas-alacsony” csoportban azonban elég kevés elemünk volt érdemi következtetések levonásához, ezért kibővítettük a mintát az egész adathalmazra, kihagyás nélkül. Ekkor a „magas” autoritás-érték „átlag feletti”, az alacsony „átlag alatti” értéket jelöl. A szakok esetében ekkor szignifikáns az eredmény (16), méghozzá úgy, hogy a szociális munkásoknál és az egészségügyiekénél lényegesen több az „alacsony-magas” pontszámú, míg a teológusoknál, a műszakisoknál és a testnevelőkénél a „magas-alacsony”.

A hallgatók vallásossága szempontjából az eredmény nem szignifikáns, csak tendenciák látszanak. A nem vallásosak között kicsit több az „alacsony-magas”, a vallásosak között a „magas-alacsony”. Mindezek azt a nem meglepő eredményt jelentik, hogy az általában alacsonyabb saját pontszámot adó csoportokban van több olyan, aki a „magas” vélelmezett szülői pontszám ellenére adott alacsony pontszámot a saját véleményénél, míg az általában magasabb saját pontszámot adók között található több „fordítottan váltó”.

Összefoglalás

A különböző hivatású csoportok autoritására vonatkozó vizsgálatok előtt tanulmányunkban áttekintettünk néhány szakmai szempontot. A szakirodalmi szempontok alapján felhívtuk a figyelmet arra, hogy az autoritás és a humán segítő hivatás között kapcsolat van, majd erre vonatkozó eddigi empirikus vizsgálati eredményeinket közöltük. A vizsgálati eszköz Adorno F-skálájának egy kérdésére épülő kérdőív, mellyel különböző csoportok autoritáshoz fűződő viszonyát mérhettük le. Az eredmények alapján megállapítható volt, hogy a különböző hivatású csoportjai, illetve a más-más célból szerveződött csoportok tekintélyelvűsége eltér egymástól: a testnevelők és a teológusok magasabb pontszámokat adtak (autoriterebbek), a szociális munkás és bölcsész hallgatók alacsonyabbat (kevésbé autoriterek). Vallásosság tekintetében is elkülönültek a válaszadók: a magukat egyházasian vallásosnak tartók mutatkoztak a leginkább autoriternek.

A mérések azt is alátámasztották, hogy az autoritással kapcsolatos saját vélemény összefügg a szülők nevében adott, vélelmezett véleménnyel. A vizsgálati személyek alacsony autoritásértékei gyakran alacsony vélelmezett szülői autoritásértékekkel párosultak (leginkább a bölcsész hallgatóknál és a nem vallásosak csoportjában), illetve a magas saját autoritásérték többnyire együtt jelentkezett a magas vélelmezett szülői autoritásértékekkel (mint például az egészségügyiek, a teológusok vagy a testnevelők csoportja, illetve az egyházasian-vallásosak csoportja esetén).

Az elvárásokkal kapcsolatos vizsgálatok alátámasztják, hogy azokra jellemző a legkevésbé, hogy magukkal és környezetükkel szemben szigorúbbak lennének, mint másokkal szemben, akik sem maguk nem mutatnak autoriter jegyeket, sem szüleikről nem állítják ezt.

Vizsgálatunkban az egyetemisták között is – annak ellenére, hogy egy részük még tanulmányainak kezdeti szakaszában járt – kimutathatóak voltak az eltérések, ami a személyiségstruktúra és a hivatásválasztás összefüggésére utal. Az ok-okozati tényezők határozottabb kirajzolódása, valamint a szülőkével megegyező, illetve attól eltérő beállítottságok elemzése érdekében azonban a vizsgálódás folytatását, valamint annak kiterjesztését is tervezzük.

Jegyzet

(1) Autoritás az, akinek személyes tekintélye és befolyása mint hatalom érvényesül a rábizott emberekkel való viselkedésében. (Autoritás lehet például a gyermek számára a szülő, a tanuló számára a tanár, a vallásos ember számára a püspök.) Autoriter személyiség, vagy autoriter módon nevelő, vezető személy az, aki nevelői, vezetői cselekedeteit vagy véleményét a tekintélyéből származó hatalommal magyarázza, indokolja. („Azért van igazam, mert én vagyok a tanárod.”)

(2) Az autoritás néhány összefüggéséről lásd még: Tomcsányi T. – Csáky-Pallavicini R. – Feser, H. (2000): A mentálhigiénés képzés eredményességvizsgálata. *Pszichoterápia*, dec., 445–455.

(3) C. G. Jung azt a folyamatot nevezte individuációnak, melynek során a személyiség kibontakozik, differenciálódik, személyiségének területeit egységes egészévé integrálja, miközben egyedi sajátosságait is kialakítja.

(4) Schmidbauer, 1977, 12.

(5) Uo. 57.

(6) Uo. 14.

(7) Adorno, Th. W. (1999): *Studien zum autoritären Charakter*. Suhrkamp, Frankfurt/M. 43. (Fordítás a *Studies in Prejudice* kötetből; ©: Jewish Committee, 1950). Adorno F-skálája a személyiség autoriter beállítódását méri. Ennek jellemzői a rigiditás, a hatalomorientált és előítéletes gondolkodás, valamint a konvenciókba való erős kapaszkodás. A kérdőívben magas pontszámokat adó egyénekre volt jellemző az autoriter személyiségstruktúra. Az eredeti állítást („Gehorsam und Respekt gegenüber der Autorität sind die wichtigsten Tugenden, die Kinder lernen sollten.” azaz „Az autoritással szembeni engedelmesség és tisztelet azok a legfontosabb erények, melyeket a gyermekeknek meg kell tanulniuk.”) egyszerűbb formában fogalmaztuk meg.

(8) Lásd Weiss, 2000, 36.

(9) Az adornoí F-skála tapasztalatait is figyelembe véve feltételeztük, hogy az „egyáltalán nem”, illetve „inkább nem értek vele egyet” választ adók kevésbé autoriterek, az „inkább” vagy „teljesen egyetértek az állítással” vélemény pedig az autoriterebb személyiségvonásokra utal.

(10) A Cronbach-féle α érték mindegyik csoportban 0.6 fölött volt, a vélelmezett szülői vélemények állításcsoportjában $\alpha=0.8117$. A statisztikai vizsgálatokat az SPSS for Windows 9.0 szoftverrel végeztük el.

(11) A szignifikanciaszint a három szempontonál a saját vélemény elemzésekor rendre 0.000, 0.003 és 0.011 volt, míg a társadalmi kérdésekből képzett pontszámnál, ha mind a nyolc állítást figyelembe vettük, 0.000, 0.001 és 0.000. A varianciaanalízis szóráshomogenitási feltételét a Levene-próba alapján sehol sem kellett megkérdőjelezni. (A szignifikanciaszintek 0.184 és 0.961 közé estek.)

(12) A páronkénti összehasonlításra a Fisher-féle LSD-módszert alkalmaztuk, szignifikánsnak a 0.05-nál kisebb p-értékű eredményeket vettük.

(13) Az elemzésekben és a szórásokban mutatkozó különbség okozza azt az elsőre meglepő ténytet, hogy az egyházasian vallásosak és az „ateista nem vallásosak” átlagpontszáma közötti eltérés nem szignifikáns, noha az egyházasian vallásosak és a maguk módján vallásosak közötti különbségnél nagyobb. Azokat neveztük röviden „ateista nem vallásosaknak”, akik azt a választ fogadták el magukra nézve, hogy „nem vagyok vallásos, mert meggyőződésem szerint a vallásnak nincs igaza”.

(14) Az 5. és 6. táblázat a Pearson-féle korrelációs együtthatókat mutatja, de ha kategóriákba soroljuk a saját, illetve a vélelmezett szülői pontszámokat, és ordinális skálán megadott változóknak tekintve őket rangkorrelációt számítunk, akkor is hasonló eredményeket kapunk.

(15) Itt is varianciaanalízist és Fisher-féle páronkénti összehasonlítást végeztünk.

(16) χ^2 -próbat végeztünk, és a szignifikanciát 0.05-os szinten értjük.

Irodalom

Adorno, Th. W. (1999): *Studien zum autoritären Charakter*. Suhrkamp, Frankfurt/M.

Bowlby, J. (1973): *Separation. Anxiety and Anger. Attachment and Loss*, Vol. II, New York.

Csáky-Pallavicini Roger – Tomcsányi Teodóra – Mesterházy Andrea – Bucholczné Szombathy Mária (2000): *The Training Model in Mental Health Developed at the University of Physical Education, Hungary*. Monitor-

ing the effects of dependencies and authority to serve the evaluation of the training programme and the development of society. In: Mészáros János. (szerk.): *Kalokagathia*. Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar, Budapest.

Erős Ferenc (2001): *Analitikus szociálpszichológia*. Új Mandátum Kiadó.

Freud, S. (1941): Die Ichspaltung im Abwehrvorgang. In: Freud, S.: *Gesammelte Werke*, XVII., Fischer Vlg., Frankfurt/M.

Kernberg, O. F. (1988): *Innere Welt und äussere Realität. Anwendungen der Objektbeziehungstheorie*. Verlag Internationale Psychoanalyse, München–Wien.

Popitz, H. (1981): Zum Verständnis von Autorität. In: Matthes, J. (szerk.): *Lebenswelt und soziale Probleme*. Campus, Frankfurt/M. 78–87.

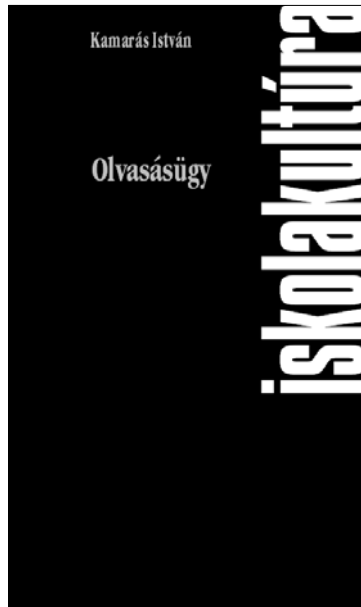
Schmidbauer, W. (1977): *Die hilflosen Helfer*. Rowohlt, Reinbeck bei Hamburg.

Spitz, R. (1953): Aggression: Its Role in the Establishment of Object Relations. In: Loewenstein, R. M. (szerk.): *Drives, Affects, Behavior*. New York.

Tomcsányi Teodóra – Csáky-Pallavicini Roger – Feser, H. (2000): A mentálhigiénés képzés eredményességvizsgálata. *Pszichoterápia*, IX. évf.

Tomcsányi Teodóra – Fodor László. (1990): Segítő kapcsolat, segítő szindróma, segítő identitás. In: Jelenits István – Tomcsányi Teodóra (szerk.): *Egymás közt – egymásért*. R. K. Egyházi Szeretetszolgálat és a Budapest XIII. ker. Tanács HÍD Családsegítő Központja, valamint a Szeged-Csanádi Püspökség kiadása.

Weiss, J. (2000): *Tizenkét előadás a frankfurti iskoláról és a diákmozgalmakról*. Áron Kiadó, Budapest.

Az Iskolakultúra könyveiből